№ 42 Մարտի 7 (19) 1881 Մարտի 7 (19) № 42

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ. կէս տարվանը 6 րուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ:

Առաքարկութիւններն ուղարկվում են աղրէսով
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յօդուածները ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր տողին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ խմբագրին. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Վիկտոր Հիւգոի տօնախմբութիւնը.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Դաւիթ բէկ.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

—

Կոզան, մարտի 1-ին

Անցյալ 9-ին Թիֆլիսի հայոց գրքերի հրատարակութեան ընկերութեան կանոնադրութեան § 29 համաձայն, երեկ, կը լինի ընդհանուր ժողովը.

Այդ առաջ ունենալով այն ընկերութեան կանոնադրութեան մի գլխաւոր թերութիւնը, հարկաւոր եմ համարում ընկերութեան անդամների ուշադրութիւնը դարձնել թէ նրա վրայ և թէ մի-երկու ուրիշ նկատողութիւնների վրայ.

Ինչպէս յայտնի է, ընկերութեան գործունէութիւնը կենտրոնացած է վարչութեան և խմբագրական մասնաժողովի մէջ. առաջինը վարում է ընկերութեան տնտեսական գործերը, իսկ երկրորդը՝ գիտնական, այսինքն. խմբագրական մասնաժողովը պատրաստում է տպագրելու նիւթերը.

Դրանցից ամեն մէկը բաղկացած է հօթ անձից, որոնց ընտրութիւնը կայանում է ընդհանուր ժողովներում.

Աւելորդ կը համարէի այստեղ նկատել թէ՝ որքան մեծ նշանակութիւն ունի այնպիսի անձանց ընտրութիւնը ընկերութեան գործերը վարելու (և ի հարկէ գլխաւորապէս՝ գիտնական), որոնք ամեն կողմից յարմար պէտք է լինեն, եթէ համոզված լինէի, որ չեն կրկնվի անցեալ տարվայ սխալները.

Նախ և առաջ, իմ կարծիքով, աւելորդ չէր լինի նկատել, որ չը պէտք է ընտրվին այնպիսի անձինք, որոնք արդէն տեսակ ընկերութիւնների, մասնաժողովների, խորհուրդների, կամիտէտների և շատ ու շատ «-երի»-ների անդամներ են, որովհետև այդպէս առատ զբաղված լինելով հազար ու մի այլ գործերով, ժամանակի սղութեան պատճառով, չեն կարող ծառայել մի այդպիսի հիմնարկութեան, մինչև անգամ եթէ իրանք սրտով էլ ցանկային. երկրորդ՝ չը պէտք է ընտրվին այնպիսի անձինք, որոնք այսօր Թիֆլիսումն են, վաղը ուրիշ տեղ են լինելու.

Բայց որքան էլ աշխատենք, մենք հազիւ թէ կարող ենք ընտրել այնպիսիներին, որոնցից գոնէ մի քանիսները կարողանային տարվայ ընթացքում այս կամ այն ինչ պատճառով չը հրաժարվել իրանց պաշտօններից. իսկ այսպիսի դէպքերի համար գոյութիւն ունեցող կանոնադրութեան մէջ չեն նախատեսված կ ա ն դ ի դ ա տ ն ե ր. Դա կանոնադրութեան մի այնպիսի թերութիւնն է, որ այս տարի հարկաւոր է անշուշտ ուղղել. առաւ թէ ոչ այս տարուայ ընթացքում էլ ընկերութեան թէ վարչութիւնը և թէ խմբագրական մասնաժողովը ստիպված կը լինեն դուրս գալ այն շրջանակներից, որոնցից նրանք ոչ կանոնադրութեան հիման վրայ և ոչ էլ ընկերութեան անդամների ցանկութեան համեմատ իրաւունք ունէին դուրս գալու. Ահա ինչպէս.

«Փորձ» առնողներից անցկացնում ենք, որ վարչութիւնը և խմբ. մասնաժողովը կանոնադրութեան այն յօդուածի (§ 26) հիման վրայ, որը թոյլ է տալիս վարչութեանը և խմբ. մասնաժողովին որոշել միմեանց յարաբերութեան մէջ փոխադարձ համաձայնութեամբ և ի հարկէ այդպէս առաջ ունենալով, որ տարուայ ընթացքում պակասել էին պաշտօնական անձինք, որոնց նիստերի չոյցեկը խանգարում էր գործի առաջ տանելուն, հաւաքվում են խառն նիստեր և միասին պարզում են և վճռում են այնպիսի հարցեր, որոնց մէջ վարչութեան անդամները ամենևին իրաւունք չունեն խառնըվել, կանոնադրութիւնը իրաւունք է տալիս որոշել միայն մ ի մ ե ա ն ց յ ա ր ա բ ե ր ու թ ե ա ն մ է ջ և ուրիշ ոչինչ.

Ես կը ցանկայի այստեղ մի քանի օրինակներով բացատրել ասածս և համոզված եմ, որ վարչութեան այժմեան անդամները խռովելու չեն վիրաւորել իրանց անձնաւորութեան. խօսքս ընդհանրապէս սկզբունքի վրայ է.

Ես, օրինակ, ի նկատի ունենալով, որ վարչութիւնը վարում է միայն ընկերութեան տնտեսական գործերը, ի հարկէ դրա համեմատ ընտրողական քուէ եմ ձգում այնպիսի անձանց համար, որոնք, իմ կարծիքով, համապատասխանում են վարչութեան այս կամ այն պաշտօնին, օրինակ՝ ես ամենից բաւական եմ համարում մի անձի չիտակութիւնը, աշխատասիրութիւնը, ազնուութիւնը, վաճառականութեան հետ ծանօթութիւնը և այլն այդ տեսակ յատկութիւնները վարչութեան այս կամ այն պաշտօնը վարելու. ուրեմն այդ տեսակ պաշտօնները կարող են վարել թէ բարձրագոյն ուսում առածները և թէ անգամ անկիրթ վաճառականները. իսկ խմբ. մասնաժողովի անդամների ընտրութեան ժամանակ ես ուրիշ առաջ ունեմ ընտրելու անձանց մտաւորական զարգացումը, այն ինչ նրանց միւս յատկութիւնները ինձ համար կամ երկրորդական կամ ամենևին նշանակութիւն չունեն.

Այդքանը, կարծեմ, բաւական էր բացատրելու, թէ՝ ինչու վարչութեան անդամներին չը պէտք է իրաւունք տալ մասնակցելու խմբ. մասնաժողովի նիստերին և այդ նիստերում վճռական ձայն ունենալ.

Բայց ինչ անէին թէ խմբ. մասնաժողովի անդամները և թէ վարչութիւնը, երբ բաւականաչափ պաշտօնական անձինք չէին մնացել և ընկերութեան գործերը չէր կարելի առաջ տանել, կասեն ինձ.

Դրան ես կը պատասխանեմ հետևեալը. ընտրված մնացած կ ա ն դ ի դ ա տ ն ե ր ը այդպիսի դէպքերում անհրաժեշտ են, իսկ ընկերութեան կանոնադրութեան մէջ, ինչպէս վերև յիշեցի, կանդիդատներ նախատեսված չեն, բայց մի տարի սրանից առաջ, երբ կանոնադրութիւնը արդէն վաւերացրած էր, ընկերութեան պաշտօնական անձանց ընտրելու նպատակով կազմված հինգ առաջին ընդհանուր ժողովի նիստում խօսվեց այդ մասին, որ ընկ. կանոնադրութեան այդ թերութիւնը և դա դարձաւ երկար վիճաբանութեան առարկան. Ես լաւ եմ յիշում, որ ընդհանուր ժողովը վերջ ի վերջոյ որոշեց հետևեալը. «ի նկատի ունենալով, որ ընտրած պաշտօնական անձինքներից ոմանք տարվայ ընթացքում կարող են հրաժարվել, այլ և այլ ընկերութիւնների կանոնադրութիւնների ընդհանուր յօդուածների և հիմունքների համեմատ որոշեց՝ հրաւիրել հրաժարվողների տեղը հետևեալներին, որոնք ընտրողական ձայների մեծամասնութիւն են ստացել.» (Այստեղ ես փակագծերի մէջ կը յիշեմ անգամ, որ դրան առաջին ընդդէմ էր պ. Երիցեանը, գուցէ այդ հանգամանքը յիշեցնի ընկերութեան անդամներին ընդհանուր ժողովի այդ վճիռը).

Ի հարկէ այլ հարց է. իրաւունք ունէր արդեօք ընդ. ժողովը կոչմունքի կերպով ընտրել կանդիդատներին թէ ոչ. հիմնվելով ընդհանուր յօդուածների վրայ եթէ ընդ. ժողովը վարվեց ընդդէմ կանոնադրութեան, այդ նիստի պ. նախագահը (նախագահում էր պ. Նահապետեանը)

ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ

(1722—1728)

—

Է.

Անցաւ աշունը, անցաւ ձմեռը, անցան ամբողջ ութ ամիսներ, երբ Դաւիթի տեսութիւնները Թամարի հետ ընդհատված էին. Այդ ութը երկար ու ձանր ամիսների ընթացքում պատանին ընդամենը մի երկու, երևի անգամ միայն առիթ էր ունեցել տեսնել նրան, այն էլ հեռուից, այն էլ ծածուկ.

Ջրօրհնէքից յետոյ կամաց կամաց եկել էր գարունը. Այսօր Կուր գետի ափի մօտ պիտի կատարվէր մի հանդիսաւոր կրօնական տօնախմբութիւն. Մեծ պարոնը իշխանական գերդաստանի հետ, նրա դրացիները իրանց ընտանիքների հետ, մի քանի նշանաւոր ազնուականներ, բոլորը միասին հաւաքված, պիտի մի ամբողջ ժամանակ ուրախ զուարճանային ամբողջ օրը, և այնտեղ, բաց օդի տակ, պիտի ճաշէին կամ քէֆ անէին. Սրբակէթի բնակիչներից շատերը, վաղորդ գիւղականաց այդ, խմբվել էին գետի եզերքում, ծածկել էին բլուրները, որ հեռուից թամաշայ անեն. Այդ առաւօտ մեծ պարոնի հովիւներն էլ իրանց հօտը քշեցին դէպի այն կողմի լեռները, որպէս զի առիթ ունենան իրանք ևս տեսնելու, թէ ինչպէս են ուրախանում մեծ մարդիկը.

Այն առաւօտ ինքը բնութիւնը յարմարվում էր երկրի իշխանի ուրախ տրամադրութեանը. Հովիտները պայծառ, փիրուզեայ պէս կապոյտ երկինքի վրայ ամպի մի կտոր անգամ չէր երևում, միայն հեռաւոր սարերի կատարները դեռ սպիտակ էին ալպիական ձիւնով. ծաղկազարդ մարգագետնի մէջ ծաւալվում էր գարնանային խոտը, անուշահոտ թարմութիւն. Այդտեղ, գեղեցիկ, կապոյտ ծիածաղիկը, հազար մանիշակը, նոր հալված ձիւնի տակից ազատվելով, պատել էին կանաչազարդ ձորերի, բլուրների երեսը. Այստեղ գիւղական աղջիկները աղմկալի խումբերով ման էին գալիս, ծաղիկներ էին հաւաքում. Այնտեղ, նոր հալված ձիւնից առաջացած հորդացող վտակների ափերի մօտ նրանց մայրերը քաղում էին զանազան բանջարեղէններ ապուրի համար. Մի փոքր հեռու արածում էին ոչխարները և հովիւների ողբալի ձայնի արձագանքը երբեմն խուլ հնչիւններով տարածվում էր բլուրների մէջ. Այդ բոլորը, լուսաւորված վաղորդեան արեգակի տաք, փափուկ ճառագայթներով, յիշեցնում էր գիւղական կեանքի խաղաղ պարզութիւնը.

Կուր գետի ափի մօտ, աւերակ մատուռից փոքր ինչ հեռու, մի կանաչազարդ տափարակի վրայ մեծ պարոնի բազմաթիւ սպասաւորները և ամեն հասակի աղախինները ճաշի պատրաստութիւն էին տեսնում. Մի տեղ գառներ էին մորթում, միւս տեղ արդէն յօշոտած միսը շարում էին շամփուրների վրայ, մի տեղ վառած փայտածուխի վրայ կաթսաներով ջուր էին տաքացնում խաշլամայի համար, միւս տեղ երկաթեայ կափարիչների վրայ կիները հաց էին թխում. Մի կողմից էլ մեծ պարոնի մառանից, աւանակների վրայ բարձած, տիկերով գինին բերում էին ու դարսում այդ դաշտային խոհանոցի մօտ.

—Գիգօ, դու ինչպէս ես կարծում, մեծ պարոնի խոյը կը յաղթէ, թէ Արշիլ Թաւադի որդու խոյը, հարցրեց Գիգօյից գիւղացի Լեւան, որը նրա մօտ նստած գետնի վրայ, հեռուից նայում էին, թէ ինչպէս են ճաշ պատրաստում.

—Ո՞վ չէ իմանում, որ մեծ պարոնի խոյը կը յաղթէ, պատասխանեց Գիգօն իր խելացի համոզմունքով.—թէ մեծ մարդու խոյն էլ իր նման զօրեղ կը լինի.

Գիւղացի Լեւանի խորշոմած դէմքի վրայ երևաց ուրախութեան նման մի բան և այդ միջոցում նրա ճաքճքված շրթունքները լայն-լայն բացվեցին, երևան հանելով մոյգ-դեղնագոյն ատամները, որոնցից մի քանիսը ընկած էին.

—Դու լաւ ասեցիր, Գիգօ, Աստուած է վկայ, շատ լաւ, խօսեց նա, շարունակելով իր ծխելը.—ես մեր հարևան Կոստոյի հետ գրաւ էի եկել, ասել էի, թէ մեծ պարոնի խոյը կը յաղթէ. նա կը տանէ, այնպէս չէ՞.

—Դու կը տանես, կրկնեց Գիգօն, անփոյթ պատասխանելով.—ասում են մեծ պարոնի խոյին գինի պիտի խմացնեն, որ լաւ կռուէ.

—Դու որտեղից գիտես.

—Գիտեմ... բայց դու ոչ ոքի չասես, Լեւա, դա ծածուկ բան է. եթէ գիտենան, որ այդ խօսքը մեր բերնից է դուրս եկել, մեր հոգին կհանեն...

—Դժուել եմ, որ ասեմ.

Նրանց խօսակցութեան մէջ մտաւ մի այլ գիւղացի.

—Ասում են որ մեծ պարոնի մեծ շունը պիտի կռուացնեն Լեւան Թաւադի որդու շան հետ.

—Այ, ինչ լաւ թամաշայ կը լինի, բացականչեցին թէ Գիգօն և թէ Լեւան ուրախութիւնից կանխապէս ծափահարելով.

—Ասում են՝ Զաքարա ու Աշխէնի Թաւադի որդիներն էլ իրանց աքաղաղները պիտի բերեն կռուացնելու, միջ մտաւ մի ուրիշ գիւղացի.—այ, այն ժամանակ լաւ թամաշայ կը լինի.

—Ի՜հ, քէֆը նրանցն է... աշխարհումս ինչ լաւ բաներ կան, բոլորը նրանցն է տուած... մենք միայն պիտի թամաշայ անենք... անխօսեց մի ծերունի գիւղացի, գդդալէին ձեռքերով ծօցից դուրս բերելով քթախոտի տուփը, և չի քաշում ասելով գիւղացիների մէջ, որ արդէն կռիւ փոքր ինչ հովացնէ.

—Այն աքաղաղներից մէկը, շարունակեց նա հոգւոց հանելով,—որ այսօր Զաքարա ու Աշխէնի Թաւադի որդիները պիտի կռուացնեն,—միրն է. Թոռս պահել, մեծացրել էր. Աստուած էլ գիտէ, որ մեր գիւղում նրա նմանը չը կայ. Հէնց որ Աշխէնի Թաւադի որդին լսեց, եկաւ մեր տնից զոռով քաշեց տարաւ. Այն օրից խեղճ թոռնիկս չէ դադարում լաց լինելուց... իմ մի հատիկ հաւն էր, եթէ տանէին, ես այնքան չէի ցաւի, որքան այդ աքաղաղը ցաւեցրեց ինձ.

—Մեծ պարոնի մեծ շունն էլ մեր հարևան Լեւանի շունն էր, խօսեց մի ուրիշ գիւղացի.—Լեւանի տունը այդ շունն էր պահում. նրա երկիւղից ծիտն էլ Լեւանի կտուրի վրայից չէր կարողանում անցկենալ. Հէնց որ մեծ պարոնը լսեց, ուղարկեց տանել տուեց շունը. Լեւանն մինչև հիմայ էլ անիծում է...

Գիւղացիների խօսակցութիւնը ընդհատվեցաւ, երբ հեռուից լսելի եղաւ զուռնայի ու նաղարայի ձայնը. Ամբոխը դէպի այն կողմը վազեց. «Եկան են»... անցաւ մի խուլ շշնջիւն բազմութեան մէջ. Այդ ուրախութիւնը իր մեծ պարոնի առաջնորդութեամբ գալիս էր. Ամբոխում տեսնվում էր մի մարդ, անորոշ խումբ միայն, որ հազիւ նկատելի կերպով շարժվում էր դէպի հանդէսի տեղը. Բայց որքան մօտենում էր խումբը, այնքան ընդարձակվում էր, այնքան խառն կերպարանք էր ստանում.

—Տես, տես, այն սև ձիաւորը մեծ պարոնն է, որ բոլորից առաջ է ընկած, ցոյց էին տալիս միմեանց գիւղացիները.

—Նրա ետևի ալխոտ ձիաւորն էլ Արշիլ Թաւադի որդին է.

—Այն կարմիր ձիաւորն էլ Լեւան Թաւադի որդին է, որ Արշիլի կողքովն է քշում.

—Այն կապոյտ ձիաւորն էլ Աշխէնի Թաւադի որդին է.

—Չէ, Զաքարան է, Աշխէնին կապոյտ ձի չունի, ուղղում էր նրան մօտ կանգնած գիւղացին.—Աշխէնու ձին դեղին գոյն ունի.

Այսպէս հեռուից վիճում էին միմեանց հետ, մինչև բոլորովին մօտեցաւ խումբը. Թէ Արշիլէ-

պարտական էր բուրդել դրա դէմ։ Այդ ժամանակը զուգէ ընդ. ժողովը վճռէր (և իմ կարծիքով՝ անպատճառ էր վճռէր) կանոնադրութեանը աւելացնել այդ §-ը և խնդրել պաշտօնապէս Թոյլտուութիւն Մ ե ծ Ի շ խ ա ն փ ո խ ա ր ք ա յ ի ց։

Չը գիտեմ՝ ինչու և ինչպէս պատահեց, որ անցեալ տարուայ ընդ. ժողովի առաջին նստի արձանագրութեան մէջ (որը հրատարակեց «փորձ» անտարբեր) այդ խնդրագրութիւնը բոլորովին փոխված էր....

Այսպէս թէ այնպէս այս տարվայ փորձը կարծեմ բաւականին ցոյց տուեց կ ա ն դ ի դ ա տ ն ե ր ի ա ն հ ր ա ժ ե շ տ ո ւ թ ի ւ ն ը։

Մի նկատողութիւն եւս. ցանկալի է, որ ընդհանուր ժողովին ներկայ գտնվին միայն ընկերութեան անդամները (իբրև վճռողական ձայն ունեցող) և ոչ մասնաւոր անձինք։ Դուցէ անցեալ տարի այս կամ այն ինչ պատճառով չէր կարելի կամ յարմար չը գտնվեցաւ կայացնել առաջին ընդ. ժողովը միմիայն ընկերութեան անդամներից և այդ եղաւ պատճառը որ, որքան ինձ յայտնի է, մինչև 7—8 մարդ ընտրողական ձայն ունեցան, այն ինչ մինչև այսօր էլ չեն վճարել անդամակցութեան վճարը։ Իմ կարծիքով, այդ անձանց ցուցակը վարչութիւնը պարտական է ներկայացնել ընդհանուր ժողովին իր տարեկան հաշւի հետ։

Կանոնադրութեան 8 §-ի ծանօթութիւնը թէ. «այն ի ս կ ա կ ա ն անդամը, որ վեց ամսուայ ընթացքում չէ վճարել իր տարեկան վճարը, համարվում է ընկերութեան անդամակցութիւնից հրաժարված» չէ կարելի բացատրել այնպէս իբր թէ ամեն մի մասնաւոր անձին միջոց է տրվում գալ ընդհ. ժողովին, մասնակցել ընտրութիւններին և հետևեալ առանց անդամակցութեան վճարը վճարելով, ասելով, որ նրանց կանոնադրութեան § 8 հիման վրա վեց ամիս ժամանակ է տրւած։ Դարձեալ կրկնում եմ, որ այդ յօդւածում ասած է, «այն ի ս կ ա կ ա ն անդամը և այլն...» ուրեմն իսկական անդամը նախընթաց տարի պէտք է անդամ լինէր, որովհետև ամեն մարտի 9-ին սկսվում է տարեգրական նոր տարին (մարտից մինչև մարտ), իսկ ընդհանուր ժողովի նիստի օրը մինչև ընտրութիւնները անցեալ տարուան վարչութեան անդամներ չեն կարող նոր ի ս կ ա կ ա ն անդամները ընտրել։

Ընկերութեան համար, ասում եմ ես, տարեգրական տարին հաշվում է մարտի 9-ից մինչև հետևեալ տարուայ մարտի 9-ը և այդ ժամանակամիջոցին ընդունված անդամները, լինեն դրանք ընդունված մարտին, յուլիսին, հոկտեմբերին՝ մի և նոյն է, վճարած տարեկան անդամակցութեան վճարը հաշվում է մինչև առաջիկայ տարուայ մարտի 9-ը և այդ օրից նրանք, եթէ ցանկանում են իրանց անդամակցութեամբ օգուտ բերել մի ազգային հիմնարկութեանը, նորից վճարելու են անդամակցութեան վճարը մինչև հետևեալ տարուայ մարտի 9-ը և այլն։

Ուրեմն եթէ անցեալ տարի մի քանի անձինք օգուտ քաղելով հանգամանքներից (որովհետև ընկերութիւնը նոր էր կազմակերպվում) և անփոյթ վարվեցան, այս տարի գոնէ այդպիսի երևոյթները չը պէտք է տեղի ունենան և դրա առաջն առնելու համար ես կառաջարկէի վարչութեանը այս տարուան հրաւիրատոմսերում խնդրել ընկերութեան անդամներին իրանց հետ բերել և ընդ. ա ն դ ո ր ր ա գ ի ր ն ե ր ը, որոնք ցոյց կը տան որ նրանց ներկայացնողները իրաւ ընկերութեան իսկական անդամներ են։

Վերջացնելով իմ այս երկու խօսքս չեմ կարող չը յիշեցնել ընկերութեան վարչութեանը, որ ամեն տեսակ ընկերութիւնների սովորութեան համեմատ, հարկաւ թէ աւելորդ լինի որ առաջ յայտարարել այն հարցերի ցուցակը, որ նա իր կողմից առաջարկելու է ընդ. ժողովին և ի հարկէ ցանկալի է, որ այդ ցուցակը ունենայ ոչ թէ մի պաշտօնական ձև (այլ խօսքերով ասած՝ չոր ու ցամաք), այլ, որքան հնարաւոր է, բացատրած պէտք է լինի։

Միրզա

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻՑ մեզ գրում են. «Վերջին տարիներում տեղի ունեցած մեծ թանգութիւնը և նրանից առաջացած տնտեսական նեղութիւնը ստիպեցին մեր գիւղացի ժողովրդին նորից դիմել բարեխնամ տէրութեան օգնութեանը։ Այս միջոցին առանձնաւոր խնդիրներ Շիրակի բազմաթիւ գիւղերից ներկայացրած են Կարսի նոր նահանգապետ գեներալ Դրասևանին, թոյլտուութիւն խնդրելով Կարսի նահանգը գաղթելու։ Ժողովուրդը կարծես բնազդաբար զգում է, որ այս նահանգապետը աւելի բարի պէտք է լինի և Նորին կայսերական բարձրութեան կովկասեան փոխարքայի խնամքով կը խնդրի իր բարեր պաշտպանութիւնը չը թողուլ կայսրի հովանաւոր հասարակ և աշխատաւոր հպատակներին միջոց տալու իրանց աշխատանքով հացերը ճարելու։»

—

Գ. բժիշկ Նաւասարդեանց խնդրում է մեզ յայտնել, որ «Հայոց բարեգործական ընկերութեան» ժողովի վերջին նիստը, որ նշանակված էր կիրակի օր, մարտի 8-ին, Արծրունու թատրոնում, չը պէտք է կարողանայ կայանալ, այն մեծ և խորին սգի պատճառով, որ յանկարծակի ամբողջ կայսրութեան մէջ։ Մի այլ, յարմար ժամանակին յայտնի հասարակութիւնը հրաւիրված կը լինի նոր յայտարարութեամբ։

—

ՕԶՈՒՐԳԵԹԻՑ մեզ գրում են. «Ախալցխայ Աստուածածնի տաճարի՝ որ Օզուրգէթի հասարակութեան ուսանող էր և յանախ թղթակցում և աշխատակցում էր «Մշակին», յունվարի 23-ին ներկայ թուի վախճանվեցաւ ուղեղի բորբոքումից։ Յունվարի 25-ին հանգուցեալի ընկերները հանդիսով թաղեցին երիտասարդին, զարդարելով նրա դագաղը ծաղկեայ պսակներով։ Ցաւալի է, երբ այդ տեսակ հասակում մեռնում է մի երիտասարդ, որ ամեն կերպ անաստղրան և բարոյական նեղութիւններ կրելով, անխոնջ աշխատում էր, ուսում էր առնում, երազելով մի ժամանակ օգտակար լինել իր ազգին։»

—

Մի Թիֆլիսեցի պարոն պատմում է մեզ հետևեալը։ «Իմ հարեւաններս ամեն օր վաղ առաւօտեան, երբ ես դեռ հազիւ քնից զարթնել եմ, բախում են արդէն տանտիրոջ դուռը և պահանջում են այն առաւօտվայ «Մշակի» համարը։ Նրանք բոլորն էլ, ձեռքից ձեռք խլելով, մեծ հետաքրքրութեամբ կարդում են «Մշակը»։ Բայց երբ մի օր ես նրանց հարցրի թէ ինչի չեն առնում հինգ կոպէկով լրագրի համարները մասնաւոր խանութում, որտեղ «Մշակը» հատով է ծախվում,—նրանք պատասխանեցին թէ հ ի ն գ կ ո պ է կ ը թանգ է։ Նոյն անձինք ամեն գիշեր մեծ փողեր են ծախսում կլուբներում, կամ ժամանակ առ ժամանակ գնում են Օրթաճալայի այգիները և այնտեղի չռայլ քէֆերի ժամանակ ընծայում են մի օր և է զուռնաչուն կամ սազանդարին քսան և հինգական րուբլիներ։ Այսպէս է Թիֆլիսեցի հայը. անհրաժեշտի համար, մտաւոր զարգացման համար, նա խնայում է ուրիշն 5 կոպէկ, ասելով թէ թանգ է, իսկ անբարոյական քէֆի, չռայլութեան համար, հարիւր րուբլիներ չի խնայի։ Ի՞նչ առաջադիմութիւն կարելի է սպասել այդ տեսակ անբարոյական ժողովրդից։»

—

ԱՐԴՈՒԻՆԻՑ մեզ գրում են. «Ձեր լրագրի անցեալ 1880 թուի № 225 մէջ կարդացինք իբր թէ Արդուինի հայ-կաթոլիկները այն աստիճան մոլեռանդ են, որ մի հայ-կաթոլիկի մահկանացու կին հրաժարեցրած է եղել կաթոլիկ հոգևորականութեան հրամանով կաթոլիկ եկեղեցու գրքից, որովհետև օգնութիւն էր հասցրել մի հայ-լուսաւորչական ծխական քահանային։ Այդ լուրը մենք կարդացինք մեծ ապշութեամբ, քանի որ այդ տեսակ դէպք ոչ այժմ և ոչ առաջ երբէք պատահած չէ Արդուինի մէջ։ Ընդհակառակն մեծ ներդաշնակութիւն է տիրում քաղաքիս երկու դաւանութիւնների հայ հասարակութիւնների մէջ։ Դրողի նպատակը միայն երկու դաւանութիւնների մէջ թշնամութիւն սերմանելու կարող է լինել։ Թող գրողը հաստատ իմանայ, որ թէ ոչ այդպիսի գրութիւններ ոչ միայն մեր ազգի, այլ և առաւել մեր վրա օտար ազգեցութիւն կարող են ունենալ և նրանց մեր մասին վատ գաղափար տալ։»

—

Անցեալ տարի դեկտեմբերին թուրք աւազակները կողոպտեցին Նուխւայից 8 վերստ հեռու գտնվող հայոց Դաշխէլ-Վանքը տանելով մինչև 300 րուբլ զուտ արծաթի իրեղէններ։ Մեզ պատմում են որ այս օրերս, շնորհիվ Նախայեւանի պրիստավ պ. Լենքէէվի 5 թուրքեր կալանաւորված, բերվեցան Թիֆլիս և բանտարկվեցան։ Դաշխէլ-Վանքի կողոպտված իրեղէններից մի մասը գտնված է։ Ընթերցողին յայտնի է, որ վերջին երկու ամիսներում Թիֆլիսումն էլ կողոպտված են եղել բաւական եկեղեցիներ, բայց մինչև այժմ Թիֆլիսի պոլիցիան ոչ մի աւազակի չը կարողացաւ գտնել և կալանաւորել։

—

ԴՈՒՇԷԹԻՑ մեզ գրում են. «Մեր փոքրիկ և նահապետական քաղաքը միայն դրանով էր բաղդաւոր, որ նրա մէջ երբէք գողութիւն չէր պատահում։ Բայց ահա մի ամիս չը կայ որ երկու խոշոր գողութիւններ պատահեցան մեզ մօտ. երկու տուն կողոպտեցին և նրանց մէջ գտնված բոլոր կայքը տարան։ Այս դժբաղդութեան առաջն առնելու համար հարկաւոր է մի քանի կազակներ և անդամներ [illegible] Դուշէթից, մեր ամբողջ քաղաքում գտնված [illegible] նրանց վրա [illegible] աւելացնել, նրանց [illegible] հարկն է և պոլիցիային էլ պատուիրել գիշերները հսկողութիւն ունենալ։»

—

Ստացանք ԲԱԳՈՒԻ «Մարդասիրական» ընկերութեան 1880 թուի գրամական հաշիւը և պարտաւորութիւն ենք համարում ասել՝—թող չը նեղանայ մեզ վրա «Մարդասիրական» ընկերութիւնը,—բայց մեզ անհնարին է տպել մեր լրագրում այդ տեսակ առողջին հաշիւներ։ «Մշակի» միակ արդիւնքը յայտարարութիւնների բաժինն է, իսկ տպելով յայտարարութիւնների երեսի վրա մի հաշիւ, որ չորրորդ երեսի գրեթէ կէսը կը բռնի, մենք այն օրը կը զրկվենք մեր լրագիրը իր օտարական արդիւնքից։

—

ՎԵՐԻՆ-ԱԳՈՒԼԻՍԻՑ մեզ գրում են, որ այստեղի Արք. Քրիստափոր եկեղեցում հանդիսաւոր կերպով տօնվեցաւ Վ ա ր դ ա ն ա ն ց յիշատակը։ Տէր-Միսաք քահանան տանքին քարոզ քարոզ տալով։

թի. թէ շրջակայ գիւղերի բոլոր զուռնաչիները, բոլոր նաղարաչիները, միասին հաւաքված, կազմել էին մի առանձին նուագախումբ։ Զուռնայի զիլ, հրճուող, տխուր ծակող ձայնը, նաղարայի վայրենի դրմփոցը, միախառնվելով, դղրդեցնում էին լեռները մի խառնաձայն, անախորժ ներդաշնակութիւնով։ Թէև դա բոլորին դիւր էր գալիս, բայց այն լեռների վրա արածող ոչխարներից, որոնք խրտչելով, սկսան այս կողմ և այն կողմ փախչել, և բացի հովիւների շներից, որոնք այդ անսովոր աղմուկը լսելով, սկսեցին զարհուրած հաչել, [illegible] Այդ խառնաձայն աղաղակներից, երևի, աւելի կերպ հաչել [illegible], թէ ամբոխը, որ այդ միջոցում հասած էր այդ սարերին երաժշտութիւնով։

Նուագախումբը բոլորից առաջ էր ընկած և ածում էր։ Նրանց ետևից հանդիսաւոր կերպով բերում էին այն անասունները, որ այսօր պիտի մասնակից լինէին միմեանց հետ։ Նախ բերում էին մեծ պարոնի երեսի խոյը, կապված մի երկայն չղթայով, որի մէջ ուղը անց էր կացրած խոյի պարանոցով, իսկ չղթայի երկու ծայրերը բռնել էին երկու ուժեղ մարդիկ։ Նրա աչքերին, պարանոցը և եղջիւրները ներկել էին վարդի գունով և զարդարել էին փոքրիկ զանգակներով։ Նոյն գունով, խայտաճամուկ կերպով, ներկել էին նրա մարմնի ամբողջ բուրդը։ Մեծ պարոնի խոյի ետևից բերում էին Արդիլ թաւադի որդու խոյը, նոյնպէս չղթայով կապված, նոյնպէս զարդարած փոքրիկ զանգակներով, այն զանազանութեամբ միայն, որ դրա թէ բուրդը և թէ եղջիւրները ներկված էին կապոյտ գունով և ոչ վարդագոյն, որ միայն մեծ պարոնը իրաւունք ունէր գործ ածելու իր անասունների վրա *)։

Դրանցից յետոյ, նոյնպէս հանդիսաւոր կերպով բերում էին մեծ պարոնի մեծ շունը, գալդելով չղթայով կապած և չղթայի երկու ծայրերը երկու մարդիկ բռնած։ Շան ճակատը, [illegible], թաթիկները և մարմնի վրա տեղ-տեղ ներկված էին նոյնպէս վարդի գունով։ Նրանից յետոյ նոյն կարգով բերում էին Լեւոն թաւադի որդու շունը։ Յետոյ երկու ծառաներ գրկած բերում էին Զաքարա և Աշխէն թաւադի որդիների աքաղաղները, որոնց խաչաձևէս փետուրները, բացի իրանց բնական գոյներից, ներկված էին և արհեստական գոյներով։ Աքաղաղների պարանոցից մի-մի փոքրիկ բոժոժներ էին կախված։ Յետոյ երկու ուրիշ սպասաւորներ, ձեռքներից քարշ տալով, տանում էին երկու վանդակներ, որոնց մէջ մի-մի կաքաւներ էին դրած։ Վանդակները ամեն կողմից ծածկված էին անթափանցելի կտաւով։ Դրանցից յետոյ երկու ուրիշ սպասաւորներ տանում էին երկու ուրիշ փոքրիկ վանդակներ, որոնց մէջ մի-մի լոր էր դրած։ Այդ վանդակները նոյնպէս ծածկված էին անթափանցելի կտաւով։ Պէտք է նկատել, թէ խոյերի, թէ շների և թէ աքաղաղների աչքերը, բոլորն էլ կապած էին կտաւով։ Այդ նրա համար էր, որ միմեանց չը տեսնեն, որ միմեանց հետ չը կռուեն, որ նրանց աչքերը յանկարծ բաց անեն այն ժամանակ, երբ պիտի բաց թողնեին միմեանց հետ կռուելու։

Խոյերից, շներից, աքաղաղներից, կաքաւներից ու լորերից յետոյ գալիս էր մեծ պարոնը իր սև նժոյգի վրա նստած։ Նրան հետևում էին նրա թիկնապահները և պաշտօնակատարութիւնը։ Բոլորն էլ ձիաւորված էին։

Երբ այդ հանդիսաւոր պրոցեսիան անց էր կենում, երբ բազմաթիւ զուռնաները ու նաղարաները որոտում էին և երբ խառնաշփոթ ամբոխը ամեն կողմից վայրենի աղաղակներով վրա էր թափվում, այդ միջոցում հանդիսականներից մի մարդ մօտեցաւ մեծ պարոնի մեծ շանը, այնպիսի մի սրտաշարժ կերպարանքով, կարծես, նա առաջին անգամ հանդիպում էր հին բարեկամին, մանկութեան ընկերոջը, երկար տարիների անջատումից յետոյ։ Նա պատրաստվում էր գրկել այդ սիրելի անասունի հետ, համբուրել նրան, բայց նրա խղճը անհնար թողեց, որովհետև այդ ժամանակ սև ձիաւորը բաժանվելով իր խումբից, մի անհետքաւորում վրա հասաւ, և մտրակի հարուածներով նրան հեռացրեց, գոչելով.

—Խաղի զուռնի, ինչու ես նեղացնում շանը...

Թէև շան աչքերը կապած էին, բայց խելացի անասունը, կարծես, զգաց թէ ով էր իրան մօտեցողը. մի անհանգիստ շարժում գործեց, գլուխը շուռ տուեց, ուզում էր վազել նրա ետևից, փաթաթվել նրա ոտներով, լիզել իր սէրը ու կարօտը, բայց նրա չղթայից բռնող երկու ուժեղ մարդիկը թոյլ չը տուեցին։ Սակայն շունը շան նախկին տէրը, գիւղացի Լեւոնն էր, որ սև ձիաւորի մտրակներից զարկուած, տանջված, այժմ կորել էր ամբոխի մէջ։

—Լսեցիք ինչ տուեց նրան մեծ պարոնը,— լսեցիք. հարցնում էին միմեանցից ռամիկները։

—Ինչպէս չը լսեցինք, պատասխանում էին միմեանց,—ասաց «խաղի զուռնի»... Հիմա ինչ կը [illegible] Լեւոնն, որ մեծ պարոնը նրան ասաց «խաղի զուռնի»...

Լեւոնի կերած մտրակները հաշիւ չէին առնում, բայց նրան բախտաւոր էին համարում, որ նա պատիւ ունեցաւ լսելու մեծ պարոնից մի այդպիսի փաղաքշական խօսք...

Ձիաւորների խումբը, նուագածուները և մերձաւոր անասունները արդէն հասել էին գետի առափին մօտ։ Դիմ կողը այս տարի գարնան յորդ անձրևներից, սարերի ձյուներից աւելի վարարելով, բարձրացել, իր պղտոր ալիքները տարածել էր ափերից շատ հեռու։ Իսկ այնտեղ, ուր պիտի կատարվէր հանդէսը, նա տեղացած էր մի նեղ ձորի մէջ։ Այդ պատճառով զայրացած ալիքը, խելագարի նման փրփրելով, մռնչելով, իր կատաղի հոսանքները առաջ էր մղում, ափակելով իր շուրջը մի խուլ, որոտաձայն դղրդոց։

Ինչու էին ընտրել այդ ամէջայի ձորը։ Ուրիշ պատճառ չը կար, բացի նրանից որ այդ ձորի մէջ, մի բլուրի գագաթի վրա դեռ մնացել էին աւերակները մի հին մատուռի, ուր ամեն տարի, կանաչ կիրակէի օրը ժողովուրդը սովորութիւն ունէր ուխտով գալ և հանդէս կատարել։ Զբոսնողով գիւղացիները, իրանց ընտանիքների հետ, մի քանի բարակ մոմեր իրանց գաւազանների ծայրին ցցած, դիմում էին դէպի մատուռը։ Անոնք, որ աւելի ունևոր էին, մի—մի ոչխար էին տանում մատաղի համար։

Մատուռի աւերակները, ինչպէս ասեցինք, գտնվում էին մի բլուրի գագաթի վրա։ Այդտեղից երևում էր նրա ամբողջ գեղադրական շրջակայքը։ Մեծ պարոնի գերդաստանը, մի քանի ազնուական ընտանիքների հետ, դեռ շատ վաղ առաւօտեան եկել, տեղաւորվել էին մատուռից փոքր ինչ հեռու, գարնան ընկուզենիների հովանիների ներքոյ տարածված գորգերի վրա։ Կանանց ճերմակադերութիւնը այդ գեղջում գերազանցում էր իրանց ամուսինների կրծական [illegible]։ Նշխարական տան կինները, դեռ որոնք չը ծաղկած, եկել էին ոտքով, իսկ նրանց ամուսինները եկան յետոյ, ափապած ձիերի վրա նստած։ Աւելի հասարակ պարոնների կանայք եկել էին բոլորն էլ ոտներով։

—Մեծ պարոնը եկաւ, ասաց այն օրվայ ուրախութիւնը կատարող [illegible] իր եկեղեցական գաւին,—գնանք ընդունենք։

(Կը շարունակուի)

*) Նոյն սովորութիւնը կայ և պարսից մէջ. միայն Թագաւորը և Թագաւորազնները իրաւունք ունեն իրանց ձիանների պոչը և բաշը ներկել վարդի գունով։